

**А. Богданенко
Д. Мартишин**

**БОГОСЛОВ'Я ІСТОРІЇ:
МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ СИНТЕЗ
СУЧАСНОЇ НАУКИ**

Київ
Видавництво Ліра-К
2023

УДК 271.2-1:94(477)
Б73

Рецензенти:

П. В. Бочков, священик, доктор богословських наук
(Папський богословський факультет у Вроцлаві,
Польща), кандидат юридичних наук

В. М. Воронін, доктор історичних наук, професор

До 20-річчя
кафедри теології та християнської комунікації МАУП

Богданенко А. І., Мартишин Д. С.

Б73 Богослов'я історії: міждисциплінарний синтез
сучасної науки. Київ : Видавництво Ліра-К, 2023.
80 с.

ISBN 978-617-520-436-8

Розкрито теоретично-методологічні підходи до теології історії. Висвітлено роль і місце християнських цінностей у системі суспільно-політичного розвитку сучасного глобального світу.

У контексті діалогу державного управління і християнської теології проаналізовано вплив релігії на розвиток історії, культури та суспільства. Наведено теоретичне узагальнення певних парадигм теології, що дає можливість більш обґрунтовано застосовувати теологічну розвідку під час подальших наукових досліджень державно-управлінської проблематики.

Для широкої читацької аудиторії, яку цікавлять питання історії Української держави, церкви, суспільства, а також для тих, кому небайдужі питання національного державотворення.

УДК 271.2-1:94(477)

ISBN 978-617-520-436-8

© А. І. Богданенко,
Д. С. Мартишин, 2023
© Видавництво Ліра-К, 2023

Зміст

Вступ	5
1. Міждисциплінарний синтез у вивченні релігії	9
2. Богослов'я історії: основні поняття	19
3. Богословська теорія та християнські цінності	31
4. Динамічні відносини церкви, миру і суспільства	59
Висновки	69
Література	77

Вступ

Протягом останніх років наукова проблема християнського богослов'я декілька разів переходила з рангу другорядних питань релігієзнавства, історії, політології, державного управління до, здавалося б, майже вирішених, щоб потім знову набути актуальності в різних сферах сучасної науки. Кожного разу проблема теології демонструє якісь нові грані діалогу церкви і держави, теології і філософії, науки і релігії, ще не охоплені богословською теорією у попередні часи. Історія церкви знає різні прямуювання теологічного осмислення буття, які супроводжуються новими різновидами місії церкви. На нашу думку, теологія значно змінює світ.

Маємо визнати, що, з одного боку, розповсюджується раціональне ставлення до світу, пов'язане з секулярною наукою і втілене у соціальній і політичній площині. З іншого ж боку, постійно зростає значення релігії у розвитку суспільства, яка аж ніяк не виводиться з універсального загальнолюдського наукового дискурсу. Відносини церкви і суспільства в українській культурі не варто розглядати у площині атеїстичного контексту.

Швидше, навпаки, ми маємо справу з новим явленням релігії в житті глобального світу. Безумовно, під впливом християнської теології змінюються уявлення і світських інтелектуалів. Найбільш очевидним наслідком цього явища має ста-

ти формування нової парадигми державного управління. Найбільш видатні твори святих отців церкви, християнських богословів, релігійних мислителів завдяки синтезу науки і релігії стають майже одразу набуток спеціалістів з державного управління.

Можна прогнозувати постійне взаємозбагачення наукової методології через діалог церкви і держави, теології і філософії, неупинний рух науковців до єдності світських і церковних наукових кіл. Необхідно подолати певний культурний дисбаланс, що виник з розповсюдженням атеїстичного ставлення до світу. Інтелектуали відчули, що християнство значно більшу увагу приділяє внутрішньому світу людини, ніж розвитку інформаційних технологій і технічних засобів опанування зовнішнім світом. Отже, нове прочитання науковцями історії церкви, вивчення засад теології знайомство з богослов'ям історії виконує певні терапевтичні функції.

Таким чином, у світі, поряд з розповсюдженням раціональних знань та інформаційних технологій для задоволення потреб глобального суспільства необхідно відновити процеси відродження християнської теології. Соціальна думка православної церкви її богослов'я історії в її сучасному вигляді потребують для свого розвитку інтелектуальних знарядь, утвердження нової загальнонаукової парадигми, пов'язаної з раціональним мисленням. Але поки що можна говорити лише про ідею такої методології, а не про розроблене знаряддя пізнання.

Проте, складність теологічної і державно-управлінської проблематики в сучасному світі цим не обмежується, вона примушує інтелектуалів та урядовців розвинених країн шукати нові концептуальні підходи до вирішення окреслених релігійних проблем сучасного світу. Справа тут полягає не тільки в зовнішній матеріальній дійсності, а й у методах її пізнання, системі ідеалізацій, що моделюють цю дійсність, та у специфічній мові християнської теології опису досліджуваної реальності. Втім, не будемо забігати наперед. Будь-яка наукова розвідка – це результат діалогу в науковому співтоваристві. Ми намагаємося це постійно підкреслювати, надаючи слово християнським богословам та релігійним мислителям, з думками яких наші думки вступають в діалогічні відносини.

Отже, можна зробити висновок, що релігійний фактор є одним з важливих чинників змін у сучасному світі. Хоча він діє в поєднанні з іншими факторами (культурними, політичними, економічними, соціальними), але не може бути до них зведений. Державно-управлінський аналіз проблем сучасної України без його врахування теж буде неповним. Ця невеличка праця написана як пошук богослов'я історії. Головна мета дослідження – через вивчення християнської філософії історії, певних богословських парадигм підійти до більш адекватного розуміння духовного життя України і глобального світу.

Автори зможуть вважати своє завдання виконаним, якщо положення цієї праці стануть предметом наукової дискусії у співтоваристві україн-

ських релігієзнавців і фахівців з питань державного управління. Духовні цінності християнства можна розглядати як моменти суспільної онтології, як об'єктивно існуючі духовні ідеї. Духовне життя людства без урахування ціннісної реальності релігії пояснити неможливо.

1. Міждисциплінарний синтез у вивченні релігії

У християнській соціології поняття “церква” є ключовим. Це пов’язано з величезною роллю, яку відіграє християнська церква у всіх сферах життя сучасного суспільства. Догматика, канонічне право, церковна історія, основи богослов’я, соціальна доктрина церкви дають власне бачення функціонування та розвитку церкви в історії. Але, водночас, через широке застосування та залучення до процесів буття церкви величезної кількості явищ духовної, політичної та соціальної реальності існування людства не має єдиної думки вчених щодо ролі церкви в житті суспільства. Більшість авторів лише зазначає важливість християнства для світової історії та визнає регулятивну та організаційну місію церкви в сучасній цивілізації.

Вивчення місця, ролі та впливу церкви на процеси життя глобального світу є однією з основних проблем християнської соціології як науки. Цікавість до соціального вчення християнської церкви та її богослов’я не слабшає і постійно зростає. Це пов’язано з тим, що в сучасному суспільстві та в церкві відбуваються складні процеси, які якісно змінюють роль, зміст і місію релігійних інститутів.

Така ситуація є в найвищому ступені характерною для українського суспільства, де точиться кривава та жорстока війна за свободу, незалежність і національну ідентичність. Складна, супе-

речлива і водночас динамічна соціально-політична реальність українського православ'я вимагає від сучасних вчених ретельнішого аналізу та більш уважнішого ставлення до соціальної думки християнства та його богослов'я, оскільки від вибору стратегії розвитку українського православ'я залежать результати і практичні рекомендації щодо вдосконалення виконання священної місії церкви.

За період становлення та розвитку українського релігієзнавства склалися певні підходи та методологічні принципи до вивчення життя православної церкви. Але, водночас, пошук об'єктивних правдивих та неупереджених адекватних дослідницьких парадигм триває, їх розмаїття збільшується з кожним роком. Очевидно, що жоден з методів аналізу українським релігієзнавством життя православної церкви не може повною мірою відобразити церковну реальність в усіх її проявах через її складність і суперечливість. Дискусійність і методологічний релігійний плюралізм є нормою для християнської соціології та релігієзнавства. В науковій спільноті постійно точиться полеміка про необхідність релігійного плюралізму, культурної конкуренції релігій та свободи совісті.

На тлі духовної боротьби та культурної конкуренції різноманітних богословських позицій та думок церковних ієрархів виробляються нові соціальні моделі служіння церкви, нові богословські теорії, історичні підходи до аналізу духовних явищ християнства, виявляють себе недостатньо

вивчені аспекти історії українського православ'я, що, у свою чергу, сприяє розвиткові наукового християнського соціологічного знання.

Сьогодні більшість дослідників схиляється до думки про необхідність комплексного підходу до вивчення соціального мислення християнства, використання різних методологічних принципів та методів аналізу. Лише в такий спосіб можливе подальше поглиблення знань про християнську церкву та її богослов'я.

Вивчення багатогранної місії православної церкви, її соціальної політики може стати саме тим фундаментом, на якому відбудеться створення нової парадигми християнської соціології як науки і у світовому масштабі, і на українському науковому полі, і саме християнська соціологія об'єднає зусилля церковних і світських дослідників. Це стане можливим завдяки тому, що у більшості гуманітарних наук про суспільство, людину та державу християнська теологія на сьогодні має пріоритетне значення.

Поняття “церква” є вкрай важливою категорією аналізу процесів, що точаться в різних сферах суспільства. Універсальність і зміст даного поняття пояснює його вживання в усіх світських та церковних дисциплінах. Це дає змогу перенесення висновків та методів дослідження з однієї галузі знання в іншу, що, в свою чергу, взаємно збагачує гуманітарні науки, але, водночас, не перешкоджає вивченню конкретної богословської специфіки догматичного богослов'я або соціального вчення православної церкви. “У зв'язку з

усім сказаним, вважаю, що ми маємо глибше розмірковувати над суттю православного вчення про церкву. Сьогодні дедалі частіше говорять про те, що еклезіологія (вчення про церкву) стає головною богословською дисципліною сучасності. Це правда. Саме в ній сьогодні виникають найскладніші проблеми, які вимагають спокійного та вдумливого обговорення. Я переконаний, що у відповідь на сучасні виклики ми повинні поглиблювати наше розуміння природи церкви” [14], – говорить ректор Київських духовних шкіл, архієпископ Сильвестр (Стойчев).

Дослідження соціальної природи церкви стали свого роду науково-богословським підґрунтям, на якому відбулося становлення багатьох інших гуманітарних дисциплін, у тому числі й державного управління, політології та соціології. З моменту генезису та по сучасний період відбулося значне збільшення досліджень, присвячених історії і богослов'ю християнської церкви. З плином часу змінювалося й ставлення світської науки до теології, наукові зацікавлення з ідейних основ християнського віровчення зміщувалися на численні аспекти суспільного та духовного життя православної церкви.

У результаті, сьогодні вивчення історії та сучасного стану українського православ'я знову посіло лідерські позиції в релігієзнавстві, ба навіть у державному управлінні, а парадигми та підходи до вивчення теології та соціальної думки церкви значно розширилися. В державному управлінні діалог науки та релігії став символом союзу між